Kazlepka, Zdeněk

Dvě kresby Vittoria Marii Bigariho v českých grafických sbírkách

Opuscula historiae artium. 2013, vol. 62, iss. 1, pp. 80-91

ISSN 1211-7390 (print); ISSN 2336-4467 (online)

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/128957
Access Date: 29. 11. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

Dvě kresby Vittoria Marii Bigariho v českých grafických sbírkách*

Zdeněk Kazlepka

In the graphic art collection of the Moravian Gallery in Brno there is a large print with a drawing of the Assumption of Our Lady, made by the Bolognese painter, fresco painter, and decorative artist Vittorio Maria Bigari (1692–1776). This drawing is connected with the fresco in the Aldovrandi family chapel in the church of San Petronio in Bologna, which Bigari, together with Stefano Orlandi, completed in 1746.
A further drawing by Bigari can be found in Czech collections, that of St. Petronius and St. Catherine of Bologna, which is kept in the Museum of Czech Literature in Prague.

Key words: Italian painting; drawing; Bolognese school; Vittorio Maria Bigari

Mgr. Zdeněk Kazlepka, Ph.D.
Moravská galerie v Brně
e-mail: zdenek.kazlepka@moravska-galerie.cz

Vedle konvolutu kreseb proslulého Antonia Marii Beduzziho se ve sbírkách Moravské galerie v Brně nachází i jeden větší list, který pochází rovněž z produkce bolognských dekoratérů a figuralistů 18. století. Je známo, že zmíněná doba si žádala takové umělecké zakázky, na nichž takto specializovaní umělci pracovali většinou společně. Jedni vytvářeli důmyslné kvadratury a návrhy scénických dekorací, které druzí oživovali figurální stafáží. Do tohoto pracovního schématu a uměleckého prostředí zapadal i autor naší kresby představující *Nanebevzetí Panny Marie*, Vittorio Maria Bigari (1692–1776), mimořádnou invencí obdařený malíř a freskař, jenž patřil k nejvýznamnějším bolognským dekoratérům století.[1]

Bigari se vyučil v otcově dílně pozlacovačem, později se jako samouk věnoval kvadraturnímu malířství. Zdokonalil se u Alberta Buttazzoniho a Carla Antonia Buffagnottiho, s nímž spolupracoval jako scénograf i jako malíř figuralista vnímavý ke stylu Francesca Montiho.[2] Svou uměleckou kariéru však postavil na schopnostech freskaře, které rozvinul v okruhu Giuseppe Marii Crespiho a členů rodiny Bibiena. Z Bologni se téměř nepohnul. Po boku Stefana Orlandiho se podílel na výzdobě četných bolognských paláců a kostelů, přičemž jemu připadla úloha malíře figuralisty. Závěsným obrazům se věnoval poměrně málo. Jeden z nich, velká *Hostina marnotratného syna* (soukromá sbírka), k níž se zachovaly čtyři verze přípravné studie,[3] prozrazuje vliv benátského malíře Sebastiana Ricciho, činného několik let v Bologni.

Bigari spolu s Orlandim začal v roce 1722 pracovat na výzdobě paláce Aldovrandiů, která oba umělce s přestávkami zaměstnávala celých třicet let. V roce 1746 společně dokončili fresku v rodinné kapli Aldovrandiů při kostele San Petronio. [*obr. 1*] V roce 1748 objednal kardinál Pompeo Aldovrandi u obou umělců a Alfonsa Torreggianiho výzdobu velké galerie jeho bolognského sídla.[4]

Pro nás je směrodatná freska v kapli Aldovrandiů (architekt Alfonso Torreggiani) v hlavním bolognském kostele San Petronio, neboť její realizace v přípravné fázi s největší pravděpodobností souvisí s kresbou z Moravské galerie v Brně. [*obr. 3*]

1 – Vittorio Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, freska, 1746. Bologna, San Petronio, kaple Aldovrandi

Lavírovaná perokresba zobrazuje *Nanebevzetí Panny Marie* za přítomnosti andělského chóru v pozadí a za asistence jednoho z andělů zahaleného do vzdouvající se drapérie. Na oblaku vznášející se Matka boží je doprovázena andílky, klasické schéma doplňuje v horní polovině kompozice nejsvětější Trojice. Obrysová, svižně a suverénně kladená linie vyrůstá z téměř neznatelně načrtnuté grafitové podkresby. Modelace je provedena zčásti šrafováním a zčásti nestejně sytým lavírováním v hnědočerveném tónu. Styl a rukopis kresby je pro Bigariho charakteristický a lze jej poměrně snadno identifikovat. Typické pro umělce jsou především tváře a malé postavy andílků. Zajímavostí je kreslířské pentimento na listu s kresbou, které provedl zřejmě sám umělec. V dolní kompozici výjevu vytvořil tři hlavy andílků, z nichž jedna se zřejmě nevydařila a je proto přelepena kouskem vystřiženého papíru a nakreslena znovu. Takováto změna svědčí o autentičnosti a pravosti kresby a můžeme ji, už i vzhledem k umělcovu rukopisu, považovat za Bigariho autograf. Kresba, provedená na velkém listu papíru, je díky svému hnědočervenému lavírování velmi působivá až okázalá a lze ji považovat za typický příklad dekorativního stylu bolognských malířů první poloviny Settecenta. Tak jako na Bigariho freskách jsou rozpoznatelné vlivy nejvýznamnějšího benátského malíře Giambattisty Tiepola, tak i v jeho vzdušných lehce kolorovaných skicách, jako by se obrážela světlá paleta barev tohoto proslulého benátského virtuóza.[5]

Brněnská kresba je však o to zajímavější, že v jedné italské soukromé sbírce se nachází její varianta.[6] [*obr. 4*] Vztah mezi oběma kresbami je velmi těsný, jejich kompozice si vzájemně odpovídají s výjimkou dolní levé části listu, na němž je na kresbě ze soukromé sbírky navíc provedena skupina tří andílků s rozkvetlou větví. Provedení této kresby je ve srovnání s brněnským listem jemnější, díky bohatšímu lavírování je zde v širší míře uplatněno chiaroscuro. Nabízí se otázka, jaký vztah mají k sobě navzájem obě kresby, jisté je, že jedna je kopií druhé, a zda obě vznikly současně na stejném místě (ve stejném ateliéru), což lze snad předpokládat.

Známe i další příklad z Bigariho praxe, kdy jedna kompozice je kopírováním rozmnožena, přičemž jednotlivé kresby se od sebe odlišují razancí pera, které vytváří buďto měkčí nebo tvrdší linii, a zároveň intenzitou lavírování. Takovým příkladem je kreslířská skica již zmíněného závěsného obrazu *Hostina marnotratného syna*, existující ve třech lineárně afinních variantách, avšak s odlišným chiaroscurem, kdy do stínu je ponořeno repousoirové popředí tvořené skupinou dvou mužů s lavabem a dekorativními džbány na víno v pravé části kompozice.[7] Je zřejmé, že Bigari, (či jiný malíř z dílny?), než přistoupil k plátnu, si takto na papíře zkoušel různé světelné vztahy a jejich funkci mezi jednotlivými částmi kompozice. [*obr. 9*]

Jiná studie *Nanebevzetí Panny Marie*, která nepochybně vznikla rovněž v souvislosti s výzdobou kaple Aldovrandiů, se nachází na listu z National Galleries of Scotland v Edinburghu. [*obr. 5*] Malíř zde opět rozvádí vztahy mezi jednotlivými figurami ústřední scény a pozadím, které tvoří muzicírující andělé. Mistrovsky vedenou obrysovou linii zde ve srovnání s ostatními kresbami podtrhuje výraznějším lavírováním hnědým inkoustem, jehož kaštanově načervenalý odstín známe např. z brněnské kresby.

2 – Vittorio Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, bozzetto, 1746. Bologna, soukromá sbírka

List však byl v horní polovině nejspíše oříznut, a proto zde oproti kreslířským studiím z Brna a soukromé sbírky chybí nejsvětější Trojice.[8]

Další podobnou kompozici téhož výjevu známe z brilantní lavírované kresby, kterou uchovává Biblioteca Civica ve Forli.[9] [*obr. 6*] Scéna, při níž tři sliční andělé za přítomnosti početného komparsu andílků nesou Pannu Marii, je mimořádně komponována do oválu.

Tato studie odpovídá jak ikonograficky, tak elegantním a uhlazeným stylem malířské olejové skice, která se na-

3 – Vittorio Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, kresba, před 1746. Brno, Moravská galerie, inv. č. B 2744

4 – Vittorio Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, kresba, před 1746. Soukromá sbírka

5 – Vittorio Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, kresba, před 1746. Edinburgh, National Galleries of Scotland

chází v soukromé sbírce v Bologni, a kterou lze považovat za *bozzetto* nástropní fresky v kapli Aldovrandiů.[10] [*obr. 2*]

Bozzetto svým vytříbeným stylem a zářivou barevností především upomene na podobně rafinované obrazy Tiepolovy a ostatních malířů benátské školy Settecenta, pod jejichž vlivem Bigari tvořil. Skica je téměř doslovným přepisem kresby z Forli. Zvlášť příznačné pro Bigariho dekorativní rokokový styl jsou nejen rozkošní andílci s květinami, nýbrž i mocně se vzdouvající drapérie, do nichž jsou na *bozzettu* a listu z Forli, včetně brněnské kresby, zahaleni andělé. Kompars muzicírujících andělů byl na *bozzettu* ve srovnání s brněnskou kresbou i její variantou zredukován, navíc zde ale přibyla koruna z hvězd, kterou nad hlavou Panny Marie pod dohledem nejsvětější Trojice drží tři vznášející se cherubíni.

S použitím přípravného *bozzetta* z bolognské soukromé sbírky provedl Bigari fresku *Nanebevzetí Panny Marie* na sníženou původně gotickou klenbu kaple Aldovrandiů, uchovávající vzácnou relikvii, hlavu sv. Petronia. Proto ani translace na klenbu kaple nebyla provedena zcela v souladu s kompozicí olejové skici z důvodu rozdílného typu a uspořádání malířské plochy. Přesto je evidentní, že freska z *bozzetta* přímo vychází.[11] V popisu kaple z roku 1746, kdy byla freska dokončena, se dočteme na Bigariho a Orlandiho jen slova chvály: „[...] *vi si richiedea varietà per contentare l'occhio, era necessaria la nobiltà per l'accompagnamento, e non potea esser più né marmo né oro. Due egregi pennelli vi hanno per tanto impiegato la loro finezza* [...]".[12]

Jak *bozzetto*, tak i dotčené kresby, včetně brněnské, jsou jen obtížně datovatelné. První zmínka o kresbách provedených Bigarim v souvislosti s výzdobou kaple je zachycena v korespondenci Angela Fontany, který zastupoval rodinu Aldovrandi v obchodních záležitostech, kardinálovi Pompeovi Aldovrandimu z 3. března 1731. Následně, tj. 30. března byly uzavřeny smlouvy s Bigarim a Orlandim. Freska Nanebevzetí Panny Marie byla, jak již víme, dokončena v roce 1746.[13] To znamená, že přípravné studie, které známe, lze datovat do poměrně dlouhého časového období, byť je nejvýš pravděpodobné, že mohly být hotovy již na počátku třicátých let.

V českých grafických sbírkách se nachází ještě další kresba, kterou s největší pravděpodobností vytvořil rovněž Vittorio Maria Bigari. Rudková skica provedená na poměrně malém listu papíru představuje *Dva svaté patrony města Bologni* [*obr. 7*] a pochází ze sbírky básníka Jiřího Karáska ze Lvovic (Praha, Památník národního písemnictví).[14] Kresba je provedena s bravurou Bigarimu vlastní tentokráte v červeném tónu. Modelace šrafováním je navíc podtržena lavírováním, což vytváří ještě větší iluzi prostoru zobrazené scény.

Nejvyšší místo v kompozici zaujímá hlavní patron Bologni sedící sv. Petronius s atributem, jímž je model

6 – Vittoria Maria Bigari, **Nanebevzetí Panny Marie**, kresba, před 1746. Forlì, Biblioteca Civica

7 – Vittorio Maria Bigari, **Sv. Petronius a sv. Kateřina Bolognská**, kresba. Praha, Památník národního písemnictví, inv. č. IK 5395

města se dvěma proslulými věžemi Asinellií a Garisendou, přičemž model je umístěn mezi oba svaté patrony na osu kompozice. Ženská klečící postava představuje františkánskou světici, jejíž atribut – viola, kterou drží andílek u nohou obou patronů, ji pomáhá identifikovat jako sv. Kateřinu Bolognskou, abatyši klarisek a patronku umělců.

Další Bigariho kresba, která zachycuje jinou (?) řádovou světici samostatně, ale v podobné póze a hábitu, se nachází v madridském Pradu.[15] [*obr. 8*] Sv. Petronius a sv. Kateřina Bolognská, včetně andílka s violou, spočívají na oblacích, z čehož lze usuzovat, že kresba mohla mít charakter přípravné skici pro realizaci ve fresce nejspíš na klenbě chrámového prostoru. Ten se však dosud nepodařilo konkrétně určit. Není však vyloučeno, že byla rovněž určena k výzdobě hlavního bolognského kostela sv. Petronia.

Oba patroni jsou např. spolu s dalšími světci zobrazeni na Bigariho fresce *Nanebevzetí Panny Marie* v kupoli Cappella Maggiore v Santuario della Madona di San Luca, která byla dokončena v roce 1764.

Jak jsme na několika příkladech poznali, v Bigariho tvorbě, kde kresby jsou početně zastoupeny, a v díle bolognských umělců narozených před rokem 1700 ještě doznívá velká tradice bolognského barokního malířství, kterou založili Carracciové a Guido Reni. Stejně tak je v Bigariho tvorbě rozpoznatelné ovlivnění Giambattistou Tiepolem a benátskými malíři Settecenta, jako např. Sebastianem Riccim. Příští generace má již akademické školení a vytváří jednotný styl, z něhož je dobře rozpoznatelný vliv bolognské Accademia Clementina.

Původ snímků – Photographic Credits: 1, 2: Adriano Cera (ed.), *La pittura bolognese del 1700*, Milano 1994, obr. č. 6, 7; 3: Moravská galerie v Brně; 4–6, 8, 9: Cristina Casali Pedrielli, *Vittorio Maria Bigari. Affreschi, dipinti, disegni*, Bologna 1991, s. 156, č. kat. 57; s. 184, č. kat. 93; s. 157, č. kat. 58; s. 191, č. kat. 102; s. 155, č. kat, 54–56; 7: Památník národního písemnictví v Praze.

8 – Vittorio Maria Bigari, **Řádová světice**, kresba. Madrid, Museo Nacional del Prado

9 – Vittorio Maria Bigari, **Hostina**, tři kreslené varianty. Vídeň, Albertina; soukromá sbírka; Madrid, Museo Nacional del Prado

Poznámky

* Studie vyšla za finanční podpory Grantové agentury České republiky v rámci grantového projektu č. 13-09381S: „Italská kresba vrcholného a pozdního baroku z veřejných sbírek České republiky (1630–1800)“.

1 Pero, lavírováno v hnědočerveném tónu, papír s filigránem 403 x 310mm, inv. č. B 2744. Starší provenienci brněnské kresby neznáme. Do sbírek Moravské galerie se dostala 1938 s kolekcí brněnského sběratele Arnolda Skutezkého (1850–1936), který ji koupil od sběratele Johanna Chiniho v Perchtolsdorfu u Vídně roce 1925 jako dílo italského malíře kolem roku 1700 (v přírůstkovém diáři Arnolda Skutezkého má č. 812).

2 Donato Salvatore, heslo Bigari, Vittorio Maria, in: Maria Di Giampaolo (ed.), *Disegno italiano antico. Artisti e opere dal Quattrocento al Settecento*, Milano 1994, s. 89.

3 Kresba z Albertiny inv. č. 35532 však v jiném médiu (rudka) zachycuje pouze ústřední část kompozice bez repousoirového popředí; srov. Veronika Birke – Janine Kertész, *Die italienischen Zeichnungen der Albertina*, Generalverzeichnis, Band II, Wien – Köln – Weimar 1992, s. 918–919. Dále cit. v pozn. 7.

4 *Saur Allgemeines Künstler-Lexikon: die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 10, München – Leipzig 1995, s. 602–604.

5 Veronika Birke, *Die italienischen Zeichnungen der Albertina*, München 1991, s. 177.

6 Pero, lavírováno, 386 x 284mm, prov. Finarte n. 453, 24/11/1983, n. 52, 58; soukromá sbírka; srov. Cristina Casali Pedrielli, *Vittorio Maria Bigari. Affreschi, dipinti, disegni*, Bologna 1991, s. 156, č. kat. 57.

7 Vídeň, Albertina, inv. 1739, pero, lavírováno, papír 287 x 412mm; soukromá sbírka, pero, lavírováno, papír 305 x 430mm; Madrid, Museo Nacional del Prado, inv. F. D. 165, pero, lavírováno, papír 266 x 350mm; srov. Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 154–155.

8 Pero, lavírováno hnědě, podkresba uhlem, 267 x 417mm, dole nápis: *Vittorio Maria Bigari fecit*, Edinburg, National Gallery of Scotland, inv. č. D 731; srov. Keith Andrews, *Catalogue of Italian drawings. National Gallery of Scotland*, Cambridge 1968, 2 sv., s. 27, obr. č. 157; srov. Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 184, č. kat. 93.

9 Pero, papír kašírovaný na plátno, 507 x 380mm, Forlí, Biblioteca Civica; srov. Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 157, č. kat. 58.

10 Plátno, 77 x 65cm; srov. Adriano Cera (ed.), *La pittura bolognese del 1700*, Milano 1994, obr. č. 7.

11 Cera (pozn. 10), obr. č. 6.

12 Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 101, č. kat. 20.

13 Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 156, č. kat. 57.

14 Rudka, lavírováno, papír 170 x 232mm, inv. č. IK 5395. Původně ze sbírky Vojtěcha Lanny, Praha a R. W. P. de Vries, Amsterodam; srov. Zdeněk Kazlepka, Stará italská kresba, in: Rumjana Dačeva (ed.), *Sen o říši krásy. Sbírka Jiřího Karáska ze Lvovic* (kat. výst.), Praha 2001, s. 166–184, č. kat. 628, s. 322.

15 Černá křída, papír 195 x 119mm, inv. č. F. D. 1902; viz Casali Pedrielli (pozn. 6), s. 190, č. kat. 102.

SUMMARY

Two Drawings by Vittorio Maria Bigari in Czech Graphic Art Collections

Zdeněk Kazlepka

In the graphic art collection of the Moravian Gallery in Brno there is a large print with a drawing representing the *Assumption of Our Lady*, made by the Bolognese painter of gallery paintings, fresco painter, and decorative artist Vittorio Maria Bigari (1692–1776). This pen-and-ink drawing is undoubtedly connected with the fresco in the Aldovrandi family chapel in the church of San Petronio in Bologna, which Bigari, together with Stefano Orlandi, completed in 1746. The study, made on a large piece of paper, is very striking, almost ostentatious, with its brownish-red wash, and it can be regarded as a typical example of the decorative style of Bolognese painters in the first half of the Settecento. Just as the influence of the most prominent Venetian painter Giambattista Tiepolo can be recognised in Bigari's frescoes, it is as if the light palette of colours of this famous Venetian virtuoso are also reflected in in Bigari's airy, lightly coloured sketches. The drawing in Brno is all the more interesting because before 1746, as part of his preparations for the fresco decorations of the Aldovrandi chapel, Bigari created not only a bozzetto in oil (Bologna, private collection), but also several other drawings as studies of the theme, which can be found in the National Galleries of Scotland in Edinburgh, the Biblioteca Civica in Forlì, and a private collection. With its sophisticated style and bright colouring, the bozzetto is reminiscent of the similarly sophisticated paintings by Tiepolo and other painters of the Venetian Settecento school who influenced Bigari's work.

A further work by Bigari can be found in Czech collections, the red chalk drawing of *St. Petronius and St. Catherine of Bologna*, which is kept in the Museum of Czech Literature in Prague. The drawing is made with the bravura that is typical of Bigari, this time in a red tone. The modelling by means of hatching is further emphasised by the use of wash. The two saints, with a cherub with a viola between them, recline on clouds, from which it can be deduced that the drawing may have been a preparatory sketch for a fresco, most probably on the vault of a church. So far, however, it has not been possible to identify this. However, it is not impossible that it was also intended for the decoration of the church of San Petronio in Bologna.

Figures: 1 – Vittorio Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, fresco, 1746. Bologna, San Petronio, Aldovrandi chapel; 2 – Vittorio Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, bozzetto, 1746. Bologna, private collection; 3 – Vittorio Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, drawing, before 1746. Brno, Moravian Gallery, inv. no. B 2744; 4 – Vittorio Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, drawing, before 1746. Private collection; 5 – Vittorio Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, drawing, before 1746. Edinburgh, National Galleries of Scotland; 6 – Vittoria Maria Bigari, **The Assumption of Our Lady**, drawing, before 1746. Forlì, Biblioteca Civica; 7 – Vittorio Maria Bigari, **St. Petronius and St. Catherine of Bologna**, drawing. Prague, Museum of Czech Literature, inv. no. IK 5395; 8 – Vittorio Maria Bigari, **A Saint from a Religious Order**, drawing. Madrid, Museo Nacional del Prado; 9 – Vittorio Maria Bigari, **A Banquet**, three alternative drawings. Vienna, Albertina; private collection; Madrid, Museo Nacional del Prado.